

"Bir kısım feylesofların irade-i İlâhiyeyi nefiy ve bir kısım ehl-i bid'atın kaderi inkâr ve bir kısım ehl-i dalâletin, cüz'iyâta adem-i ittilainı iddia etmeleri ve tabiiyunun bir kısım mevcudatı tabiat ve esbaba isnad etmeleri..." izah?

Farabi ve İbni Sina gibi felsefeciler Allah'ı ilk sebep olarak görüyorlar ve varlıkların da ondan zorunlu bir şekilde çıktığını iddia ediyorlar. Bu teoriye "*suduriyet teorisi*" de denmektedir.

Sudur, bir şeyin bir şeyden zorunlu çıkmasını ifade eden bir kelimedir. Dolayısı ile sudur ile irade birbirini cerh eden iki tabirdir. Sudur varsa irade yoktur, irade varsa sudur söz konusu değildir.

Sudur nazariyesine göre kainat, İlâhî Varlık'tan tedricî olarak genişleme ve yayılma yoluyla meydana gelmiştir. Her şeyin ilk sebepten **suduru** (*taşması, çıkması, fışkırması*), her şey ancak onunla var olur anlamına gelir. Farabi ve İbni Sina bu ilk sebep ilkesine zorunlu varlık (vacibu'l-vücûd) derler. Bu aynı zamanda düşünebilen bir sebeptir. Onun düşünmesi varlığın nedenidir.

Benzer bir görüşte ukul-u aşere (On Akıl) görüşüdür.

Ukul-u aşere: Kelime olarak on akıl, ilk akıl, hilkî ve cibilli olan akıl demektir.

Bir kısım eski ve sapık felsefecilere ve hususan **işrakıyyuna** göre; teselsül tâbiri ile müessiriyetini iddia ettikleri sebeplerden birincisidir. Bunun neticesi şirke gider.

Bunlara göre, akl-ı evvel Allah'ın mahluku olup ve bundan ikinci akıl, ikincisinden üçüncü akıl... ve böylece "**Ukul-ü Aşere**" dedikleri birbirinden türeyen on akıl varlığı tevehhüm edilerek dalâlete gidilmiştir. Ki ilk akıl *-haşa-* Allah'tan zorunlu çıkmıştır, denilmektedir.

Üstadımız bu hususu şu şekilde ifade ediyor:

"... Eski felsefenin bir düstur-u itikadiyesinden olan رُدْصَبَ لَا إِحْوَالًا 'Birden bir sudur eder.' Yani, 'Bir zattan, bizzat bir tek sudur edebilir. Sâir şeyler vasıtalar vasıtası ile ondan sudur eder.' diye, Ganiyy-i alel-ıtlak ve Kadir-i Mutlakı, âciz vasaite muhtaç göstererek, bütün esbaba ve vasaite, rububiyette bir nevi şirket verip Halik-ı Zül Celâle 'Ak-ı evvel' nâmında bir mahluku verip âdeta sair mülkünü esbaba ve vasâite taksim ederek bir şirk-i

---

azîme yol açan, şirk-alûd ve dalâlet-pişe o felsefenin düsturu nerede? Hükemânın yüksek kısmı olan İşrakıyyun böyle halt etseler; maddiyyun, tabiiyyun gibi aşağı kısımları ne kadar halt edeceklerini kıyas debilirsin."(1)

"Cüz'iyâta Adem-i İttılâni İddia Etmek"

"Allah önemsiz şeyleri bilmez." anlamına gelen bu düşünce tarzı, aslında Mutezilenin yanlış ve hatalı bir tenzih anlayışından ileri geliyor. Mutezileye göre Allah o kadar haşmetli ve azametli ki, cüzi ve önemsiz şeyleri bilmesi ve onları sevk idare etmesi O'nun büyüklüğüne ve azametine yakışmaz diyorlar. Bu yüzden Allah önemsiz şeylerle meşgul olmaz anlamında "Allah cüziyatı bilmez" demişler.

Oysa Allah'ın her şeyi bilmesi ve cüzi külli her şeyin daire-i ilminde olması O'nun büyüklüğüne hâlel getirmez, aksine O'nun ilminin azametini gösterir. Mutezilenin bu yaklaşımı Allah'ı tenzih maksatlı olduğu için küfür değil dalalet oluyor. Malum **dalalet** kelimesi *küfür, bidat ve fîsk* olmak üzer üç anlama da gelebiliyor. Ehl-i sünnet alimleri Mutezile imamlarını tekfir etmiyorlar, ama bidat anlamında ehli dalalet diyorlar. **Özetle;**

"Madem ilm-i İlâhîye ve irade-i Rabbâniyeye mevcudat adedince, belki mevcudatın şuûnâtı adedince delâlet ve şehadet vardır. Elbette, bir kısım filozofların irade-i İlâhiyeyi nefiy,.."(2)

Suduriyet ve ukul-u aşere düşüncesinde olan felsefecilere işaret ediliyor.

"Ve bir kısım ehl-i bid'atın kaderi inkâr,"

Mutezile mezhebinin kaderi inkar etmesine işaret ediliyor.

"Ve bir kısım ehl-i dalâletin, cüz'iyâta adem-i ittilâni iddia etmeleri,"

Yine Mutezile mezhebinin tenzih maksadı ile "Allah cüziyatla meşgul olmaz." anlamına gelen "**cüziyatı bilmez**" düşüncesine işaret ediyor.

"Ve tabiiyyunun bir kısım mevcudatı tabiat ve esbaba isnad etmeleri,"

Materyalist ve tabiatçı düşünce yapısına işaret ediliyor.

"... mevcudat adedince muzaaf bir yalancılıktır ve mevcudatın

---

şuûnâtı adedince muzaaf bir dalâlet divaneliğidir. Çünkü hadsiz şehadet-i sadıkayı tekzip eden, hadsiz bir yalancılık işlemiş olur.”(3)

Dipnotlar:

- (1) bk. [Sözler, Otuzuncu Söz.](#)
(2) bk. [Mektubat, Yirminci Mektup, İkinci Makam.](#)
(3) bk. [age.](#)